

az egykékhalmazzal felálló
„egyke-emberiség” esélyei

SZÁVAI ILONA

AZ EGYKE – ÉS AZ EGYETLEN JÖVŐ

A „LEGSZEMÉLYESEBB”
GLOBÁLIS KÖZÜGY

A 21. század elejére olyan fordulóponthoz értünk, amikor az évszázadok alatt felhalmozódott (gyakorlatilag áttekinthetetlen) emberi tudás hirtelen – és elkerülhetetlenül – zuhan minden egyes ember „fejére”.

A (kölsönösen) másik ember környezeteként felfogott egyes ember néhány olyan helyzetet tapasztal meg, amelyből, mint fókuszából több (szinte minden) tudományág ismeretanyagával szembesülve (kb. egy-két emberöltő időtávra szűkítve) éli meg személyes élményként a történelmi fordulópont-helyzetet, és keresi benne a maga emberi minőségét.

A „legszámosabb” emberi érintettség okán talán legfontosabb ilyen „embert és emberi környezetét mérő, vizsgáló nézőpontunk”: az EGYKE. Mint jelenség.

Miért titkolnám, hogy saját emberi esélyeink okán foglalkoztat engem is ez a kérdés: magyar közösségben, „hagyományban” felnőve magam is viselem/hordozom azt a „tudást”, amelyet szinte fátumként örököltem. Ki ne szembesülne a magyar hagyomány determinálta (magyar) helyzetben az emígyen terjedő „helyzettudat-leírásokkal”:

*...éli meg
személyes élményként
a történelmi
fordulópont-helyzetet...*

Dr. Czeizel Endre szerint ma Magyarországon a gyerekek 54 százaléka egyke. „Családonként 1,3 gyermek van, ami nagyon kevés. Az egyke elké-

nyezetetett, önzőbb, mert nem tanulja meg azt, hogy a testvérével meg kell osztania a dolgokat, nem tanulja meg azt, hogy ha összevesznek, ki kell békülni, vagyis nincs szocializációs tréning. Ezért aztán minden stresszbetegség, a depresszió, a gyomorfekély, érdekes módon még az allergia is komolyabb százalékban van jelen náluk. A depresszió és a szorongás vezethet öngyilkossághoz is. Így is egy fogyó, szorongó nemzet vagyunk, de ha elképzelem, hogy 2030-ra 9 millióan leszünk, és ebből 4,5 millió egyke lesz, nem csoda, ha pesszimista vagyok.” (Idézi: Szubotics Mariann: *Egykék országa*. – In: *Hetek*, XI. évf. 43. sz.)

**...9 millióan
leszünk,
és ebből 4,5 millió
egyke lesz...**

Nem szeretnék pesszimista lenni, a józan szembenézés – még ha fájdalma is – termékenyebb, emberibb, megtárgyalhatóbb alapállás.

Az az emberi (mindig személyes!) közérzet foglalkoztat, amelyet, mint bármelyik asszonytársam, magam is érezhetek. Szégyellenem kell magamat?

Megbélyegezhető vagyok? Miért?

Büszke legyek? Mire?

Egyetlen gyereket neveltem fel, lányunk tehát „de facto”: egyke.

Súlyosan fájdalmas mentségeim vannak, de hogy „mentségeket” emlegetek, az máris árulkodik valamiről...

Az egyke-kérdés belém-belénk vág. Milyen egyke-gyerekek közérzete? Milyen egyke-gyerekek édesapjának életérzése, világerzékelése – egyszem gyermekére nézve?

(Csak zárójelben merem leírni: fontosnak tartanám, ha az egykéről értekezők sokasága már az értekezésük, nép- és világmentő tanulmányaik első soraiban jeleznék a maguk pozícióit a „tárgyalt területen”. Nem szellemi „elhelyezkedésükre”, véleményükre, ideológiájukra gondolok, hanem a szikár, megkerülhetetlen tényekre, melyek nyilván befolyásolják álláspontját. Például: a szerző egyke? neki hány gyereke van stb.)

Sok minden átgondolásra (sőt *átérzésre!*) vár, hiszen ha – mint mondják – két emberöltő alatt általánossá válik az egyke (?), akkor tudnunk kell, milyennek, kinek, minek érzi magát az egyke és miként viselkedik majd az egykék halmazával felálló „egyke-emberiség”.

Mire lesz képes, alkalmas érzelmileg, gondolkodásában az „egyke-ember” – mely emberi minőségek máris meghatározni látszanak korunk gazdasági, kulturális, etikai viszonyrendszerét.

ÁLTALÁNOS EMBERI megközelítésben „közelítenék magamhoz, magunkhoz”, és ennek hangsúlyozása kedvéért vállaltam be e mondat tautológiáját! Az emberi érzések személyesség megélésének szabadsága máris csorbul. Nézzük csak: miközben Kínában az egyke egyedül üdvözítő voltára nevelik a kamaszlányokat-fiukat (egyke „válalást” ott az állam támogatja, a több gyerek vállalását szankcionálja!) – addig nálunk a gyerekvállalás szépségét és fontosságát kínáljuk (perspektívaként!) kamaszlányainknak.

Kérdés: emberileg, erkölcsileg, logikailag miként egyeztethető össze e két ellentétes társadalmi-erkölcsi-érzelmi „elváras” a Földön? A kérdésre adott válaszokkal máris a bolygónkon élő ember legfontosabb jogainak, érzelmeinek, erkölcsének, döntéseinek problematikájához érkeztünk.

Pedig alig kezdtünk beszélni az egyke-jelenségről.

*...hogyan „mentségeket”
emlegetek,
az máris árulkodik
valamiről...*

A KÖZTES TERÜLET: SENKIFÖLDJE?

Az egyke-jelenségbe (vagy ellentétébe, a „túlnépesedésébe”) mindenki beleütközik, aki mondani akar valamit a korról, amelyben élünk. Mindenki emlegeti: közéletnek, magánéletnek, minden tudománynak (közgazdaság, demográfia, statisztika stb.) kiemelt témája az EGYKE... DE NINCSEN ELKÜLÖNÜLT, „saját tudományos területe”, mert nem is lehet.

Aki az egyke jelenségével foglalkozik – bármilyen (tudományos, politikai, közéleti, magánélet) oldalról közeledjék is feléje: olyan köztes, minden embert érintő területre érkezik, mely területről alig tudunk valamit, holott itt dől el, miként alakul, merre fordul két-három emberöltő (fél évszázad) alatt az emberi történelem.

**A köztes terület,
amelyen az emberi
történelem két-három
emberöltő alatt
fordulatot vesz**

Ezért nagyon fontos e furcsa, paradoxonokkal teli EGYKE-jelenség „vonatkozási” rendszerét feltérképezni, körvonalazni azt a területet, amely – tudománytörténetileg-rendszertanilag sehova nem tagolható, de mégis minden földi embert érint.

Mostanság a demográfia az a „kitüntetett” szaktudomány, amely – inkább statisztikai adatok és trendek összeállításával, mintsem távlatos, több dimenzióra kiterjedő elemzésekkel, jövőt faggató, netán jövőt tervező gondolkodással! – az egyke-jelenség kutatására kvázi elfogadottan „jogosult”.

A huszadik század máig kielemezetlen, torz története, a faji/népi téveszmék vérségi-származási kizárólagosságokat követő és a népirtás legitimáltságig menő „következtetéseknek” közeli emléke és tapasztalatai miatt kortárs demográfusaink ódzkodnak a vitathatatlan táblázatokon túlmerészkedni. Pedig közösségi (akár nemzeti-nemzetiség stb.) esélyeken és tendenciákon töprengeni – még nem jelent (rossz emléké, huszadik századi!) nacionalizmust.

*...miként
egyeztethető össze
a két ellentétes
társadalmi-erkölcsi-
érzelmi „elvárás”
a Földön?...*

A demográfia óvatosan keresi helyét, mert hiszen világos: be kell merészkedni arra a bizonyos „köztes területre”!

Jeles magyar tudós, Andorka Rudolf egyik munkájának – beszédes – fejezetcíme: ADALÉKOK A DEMOGRÁFIA ELMÉLETÉHEZ.

„A demográfiában és a köztudatban is uralkodik egy olyan felfogás, hogy a születéskorlátozás valamilyen új jelenség, amelyet csak modern népeiségek ismernek vagy képesek alkalmazni. Ez bizonyos fokig összefügg azzal a másikkal nézettel, hogy a világ népesedési problémáinak megoldásához a kulcsot a felvilágosításban, propagandában kell keresni. Etnológusok újabban bizonyították, hogy szinte minden primitív népnél ki lehet mutatni a születéskorlátozás különböző módszereinek ismeretét és tudatos alkalmazását. Szélsőséges esetekben a csecsemőgyilkosságot is igénybe veszik, a művi abortusz szinte általánosan ismert, de a modern fogamzásgátlási módszerek technikailag kevésbé tökéletes változatait (például a férfiakon végrehajtott sterilizáló operációkat, a condom és pesszárium elvén alapuló mechanikus fogamzásgátlókat) is alkalmazták. Az utóbbi években éppen történeti demográfusok is kezdik hangoztatni, hogy kutatásaik szerint az ipari forradalmat megelőző évszázadokban is elég széles körben alkalmazták a születéskorlátozást. Carlsson úgy fogalmazta meg a két elméleti alternatívát, hogy a születéskorlátozás lehet újj-

tás, vagyis egy addig ismeretlen viselkedési forma bevezetése, vagy pedig alkalmazkodás a megváltozott gazdasági körülményekhez, vagyis egy már korábban ismert módszer szélesebb körű alkalmazása. Svédországi történeti vizsgálatok alapján ő maga az utóbbi elméleti modellt tartotta igaznak.

Az ormánsági családrekonstrukciós vizsgálatok is egyértelműen az utóbbi alternatívát támasztják alá. Úgy látszik, már a 18. század utolsó évtizedeiben kötött házasságokban is korlátozták szórványosan a születések számát, és a 19. század első felében, tehát a magyarországi kapitalista iparosodást jóval megelőzően általánossá vált a születéskorlátozás.

Milyen gazdasági és társadalmi körülmények idézik elő a születéskorlátozás elterjedését? A népeségtudományban jelenleg uralkodó demográfiai átmenetelmélet szerint egyrészt a halandóság csökkenése, másrészt az iparosodás, városiasodás, az iskolai végzettség emelkedése, a racionális gondolkodásmód elterjedése tekinthetők a születésszám-csökkenés előfeltételeinek.

A vajszlói és besencei születéskorlátozás elterjedését nem előzte meg és nem kísérte a halandóság hasonló méretű javulása. Iparosodásról, városiasodásról, az iskolai végzettség lényeges emelkedéséről pedig egészen a 20. századig nem lehet ezen a környéken beszélni. Viszont kialakult egy olyan helyzet, amelyben a népesség gyors növekedése az egész ormánsági társadalmi közösséget, a nagyobb gyermekszám az egyes ormánsági parasztszaládokat lényegesen elszegényítette volna. Az egyéni és kollektív gazdasági emelkedési, fejlődési lehetőségek ilyen beszűkülése más európai népességcsoportoknál, például a Wrigley által vizsgált Colyton lakosságánál hasonló reakciót váltott ki: ilyen vagy olyan eszközökkel korlátozták a népesség növekedését. Azt lehet tehát mondani, hogy ha a népesség növekedése veszélyezteti az elért életszínvonal tartását, elszegényedéssel, sőt éhínségekkel fenyeget, akkor minden népesség előbb-utóbb olyan viselkedési normákat fogad el, amelyekkel a növekedést lassítja. E normák előírhatják a késői házasodást, a nőtlenséget vagy a házasságon belüli születéskorlátozást, illetve ösztönözhetnek kivándorlásra...

Vajon azt el lehet-e fogadni, hogy olyan gazdasági, társadalmi és kulturális fejlettségi szinten álló népességek, mint amilyenek például az ormánsági parasztek is voltak, ehhez hasonló racionális megfontolásokra

*...normák
előírhatják a késői
házasodást, a nőtlenséget,
születéskorlátozást,
illetve ösztönözhetnek
kivándorlásra...*

képesek? Ez a kérdés régi vitatéma a társadalomtudományokban. A korai születéskorlátozás ismert esetei mindenesetre arra engednek következtetni, hogy a racionális viselkedés nem csak a modern társadalmakban fordul elő.” (in: Andorka Rudolf: *Az ormánsági születéskorlátozás története. Valóság, vol.18. No 6.*)

A születéskorlátozás demográfia-elméleti körbejárása, és „elméleti” eredménye: újítás vagy alkalmazkodás „elméleti modellként” is igen szűkre szabott. A valóság lényegéhez pedig szinte könyvelői manírral, „szám-felvételekkel”-táblázatokkal közelít, de emberi (sem személyiségi, sem közösségi) dimenzióinak még a felületéig is alig jut el.

Márpedig az emberi viselkedést motiváló akár lélektani, akár gazdasági (bármilyen, ámde: valós!!!) mozgatórugókat lenne szükséges felfedni...

...kulturális normákhoz igazodnak, amikor gyermekeik számáról döntenek...

„A demográfiában két elméleti irányzat áll egymással szemben: az egyik gazdasági adottságokkal, azokon alapuló elhatározásokkal magyarázza a gyermekszám alakulását, a másik szerint ezek semmi szerepet nem játszanak, a házaspárok a társadalomban elfogadott kulturális normákhoz igazodnak, amikor gyermekeik

számáról döntenek. Tulajdonképpen ugyanez az ellentét tükröződött az ormánsági egykével foglalkozó magyar irodalomban, amikor a gazdasági és erkölcsi okok álláspontjának képviselői csaptak össze. Az utóbbiak szerint az ormánsági népesség valamilyen érthetetlen és bűnös felfogás miatt egykézett. A születéskorlátozás elterjedése gazdasági körülményeinek kutatása azonban arra mutat, hogy az egykés ‘életrendszernek’ nagyon reális gazdasági és társadalmi alapjai voltak. Azt lehet mondani: az ormánsági példa bizonyítja, hogy a gazdasági és társadalmi körülmények alakítják ki a kívánatos gyermekszámmal kapcsolatos elképzeléseket és viselkedési normákat, tehát a születésszám alakulásának *végső okait a gazdasági adottságokban kell keresnünk*, a kultúrának lényeges, de csak közvetítő szerepe van a gazdasági alap és a születésszámra vonatkozó döntések között.” (in: Andorka Rudolf: *Az ormánsági születéskorlátozás története. Valóság, vol.18. No 6.*)

Andorka Rudolf néhány passzusban összefoglalt gondolatmenete az egész magyar demográfiai irodalmat jellemzi, tendenciáit is most már (a hivatkozások rendszerében örökökre áthagyományozódó) felszámolhatatlan koordinátákként rögzíti.

Pedig az itt emlegetett „racionalitás” – racionális viselkedés – egyáltalán nem írható le „rációként”, hanem egyszerűen: kiváltó okként (akár érzelmi „meghatározóként”, aminek nincs köze a rációnak...) amint egyébként az egész tanulmány- és falukutatás-szöveg-halmaz ezt – sajnos – jól bizonyítja, amikor végül már a végzetet nevezik meg: rációnak?!

Ezért az Andorka féle elméleti összegzés hierarchizált magyarázat-skálája (gazdaság-kultúra) keveset mond az emberi valóságról, amely abban a „köztes zónában” éppen átalakítja az emberi történelmet. Amelyben mindannyian személyesen érintettek vagyunk.

AZ ÉRINTETTSÉG KÖREI avagy A SORS ÉS TERMÉSZET KÖNYVE

KÉT (MAGYAR) ASSZONY – 1934

Az „egykezés” Magyarországon címszó alatt könyvtárnyi irodalom keletkezett, amellyel nyilvánvalóan foglalkozni kell, de számomra – a hatalmas anyag olvasása közben – két asszony maradt emlékezetes.

Két asszony, mondhatnám: „elődeim”. *Az egyik így ír a másikról* a Nyugat 1933. 19-ik számában *Egyke* cím alatt:

„Ott az Ormányság egyik falujában – semmi dolgom sem volt, csak át-kocsiztam rajta – meg kellett állnom. Nem felfedezni, csak elismételni, amit már úgysis tudtam: egyke. Az egész ucca üres volt. Leszögezett kapujú házak, üresek. Egyetlen kapuban állott egy asszony, elnézett valamerre, lesett, hátha erre vetődik valaki a falu sváblakta része felől. Fialat asszony. Nagyon szép. Vasárnapi díszben. Állt a kapuban, mint szobor, mint sírkő, mint önmaga és fajtája hazajáró lelke, mint érett, ízes gyümölcs, amit magvastól fognak megenni... Ragyogott, mint maga az aznapi napsütés, amely estére elmúlik, és az a nap nem lesz többet, meghalt. – Jónapot, – mondtam neki, ő is köszönt és nevetett. Nyugodt maradt, nem izgatta az idegen, az újság, hogy mit akarhatok tőle. Néztük egymást, ő az én ruhámat, én az övét, asszonyok. Néztünk és mosolyogtunk. Hogy mit gondolt rólam, nem tudom. Talán semmit. S ha mégis valamit, azt is csak önmagán keresztül, a maga módján, mint én is róla: a magam szemével, a magam agyán átfutkosó tudatokkal és adatokkal aláfestve. Tudtam, hogy ebben az uccában ő az egyedüli fiatal asszony, akinek még gyereke lehet. A többi ház üres, az öregek kihaltak. Gyerek egyetlen egy volt, ennek a kislánya, tavaly halt meg négyéves korában. Másik gyereke még nincsen, pedig **most már vállalná az új egyetlenkét.** (*kiemelés tőlem Sz. I.*)

Vajjon lesz-e neki másik, gondoltam, mialatt álldogáltunk és mialatt

tudtam, hogy mi mindent csinált magával és csináltattak vele addig, amíg nem akarták, hogy másik gyereke szülessen – vajjon lesz-e másik kislány és megismétlődik-e ez az asszony, ez a lény, ez az elbűvölően szép példány, ragyogó szemével, nemes alkatával, gyümölcs mosolyával, bőre napos színével, húsának rugalmas erejével, – és valamilyen okból sírni szerettem volna, mert az a csend, az a néma mosoly; az **az ősi lustaság** (*kiemelés tőlem Sz. I.*), ami az élő fiatal asszonyból áradt, az a fatalisztikus és fanatikus nyugalom maga volt az enyészet.”

Valóban nem tudjuk, hogy ez a megjelenésében tüneményesnek leírt asszony mit gondolt, hogyan, milyennek látta Harsányi Gréte (Bükky Mihályné 1897–1973) írónőt, aki őt az egykezés megtestesítőjeként megjelenítette. „Ábrázolta”.

Pedig egyetemes közösségi (ha tesszük, „magyar” és „népi” és „megmaradási”) szempontból a megjelenített asszony tudata, gondolkodása is éppolyan fontos lenne a maga valóságában, egy az egyben, akár az írónőé. Mindkét nőé!

Harsányi Gréte gyerekeiről, az általuk megvalósított asszonyi, emberi, népi stb. célról

is hitelesebben szólhatott volna az írónő, és ma csodálnánk őszinteségét, de ő a korszak szóhasználatában általánosságban a végzetre hárítja a magyarázatot:

„Lehet, hogy mások szakértőbbek nálam s jobban tudják, mi az egyke oka. Mindig elhallgattam, ha **egyke-tudósokkal beszéltem** (*kiemelés tőlem Sz. I.*), hogy mi az érzésem, de Illyésnek és házigazdájának el merném mondani, amit gondolok: **a végzet, – ez az oka. Így kell lennie, valami titkos törvényszerűség folytán kell így alakulnia hogy elfogyjon ez a nép.**”

Az írónő a végzetről beszél, de amúgy asszonyi közvetlenséggel testközelből, emberközelből tűnődik az egyke-világon:

„A családom nevét viselő parasztok – holtbiztosan rokonaim – abban a faluban ma egykések. A vérem az, ami az övék. Mi hát a különbség köztünk? Az ő vérük magyarabb, tisztább, ők nem házasodtak külföldiekkel, csak magyar parasztokkal. Paraszti sorban maradtak, s mert azon a vidéken egyke van, ők is egykések. Ki fognak pusztulni, hamarosan eltűnnek a föld színéről, mert nem válhattak ki onnan, ahonnan az az ág kivált, amelyikből az én családom tagjai származnak.

...a megjelenített asszony tudata, gondolkodása is fontos lenne...

...ha egyke-tudósokkal beszéltem

És nekik nem mondta meg senki annak idején, amikor talán még lehetett volna segíteni rajtuk, hogy baj lesz ebből és abból, például az egykézésből. Ki tanította nálunk a parasztot ilyesmire olyan módon, hogy a tanítás eredményes legyen? Ki foglalkozott vele úgy, hogy a parasztnak lett volna haszna, tudása, haladási, művelődési lehetősége, útja, sorsát irányítani tudó ereje. Nemzetiszínű szavakat hallottunk eleget. Céltudatos, jövőt építő működést mikor és hol látunk. Most? Erkölcsstelen a nép, mondják, borzasztó, borzasztó, ma már a parasztasszony is óvakodik a gyerektől. Ő is. Erkölcsstelen lett, hja a régi jóvilágban másként volt.”

Ennek a két asszonynak a hangja érdekelne ma minket. De csak az író nő beszél. Ő sem igazán a maga nem-egykéző asszonyságáról, amely ellentéte lehetne a másik asszony önzésének. Az író nő tovább magyarázza – lényegében ismétli – asszonytársa egykézésének *vélt okait* a korszak publicisztikai és esszéi alapján:

„Mióta van egyke és meddig tart még, senki sem tudja bizonyossággal. Azt még inkább tudják, hogy meddig tarthat. A számítások pontosak. Nem sokáig, mert elfogy az anyag. Hölbing Miksa, Baranya vármegye egykori főfizikusa, – így hívták akkor a főorvost – 1846-ban kiadott könyvében már negyven évvel azelőtti adatokról beszél az egykével kapcsolatban. Vajszlót emlegeti, az ormánysági községet, ahol tizenhatéves fiúk vettek el tizennégyéves lányokat. Azt mondja, hogy 1800 körül, »ha gyermek született, az apa a bölcső mellé megvette mingyárt a koporsót is«, olyan biztos volt, hogy elpusztul a csecsemő, mert a fiatal anyák életképtelen gyerekeket szültek.

A vidék tele volt tájbetegségekkel, a Dráva kiöntései és belvizei mocsarassá tették, a gyermekhalandóság különösen nagy volt s a fiatal anyák öt-hat-hét gyereket is világra hoztak, amíg végre egy megmaradt. Akkor aztán beszüntették a szülést, mert szegények voltak, pásztorokodásból éltek, elég volt egyet felnevelniük. Erkölcsstelenségről akkor még szó sincs, örökösödési kérdéstről sem, hiszen a jobbágyság felszabadítása jóval később tör-

...de csak az író nő beszél...

A bibliai „sokasodjatok” helyére mi kerül? Hiszen a Föld felületén túlságosan sokáig már nem sokasodhatunk.

tént. De a nép látta, hogy a házasság első éveiben született gyermekek nem maradnak életben, – rájött, hogy várnia kell a szüléssel néhány évig.

Nyomorusága pedig arra tanította, hogy egy, legfeljebb két gyereknél többnek nehezen tudna kenyeret adni, – Hölbling szerint így fejlődhetett ki az ormánysági egyke, mert lassan szégyenteljes esemény volt, ha a házasság első éveiben megszületett a majdnem teljes bizonyossággal hazontalan korcs, később pedig – a már élő és életképesnek látszó első gyerekek után – még egy második kenyérpusztító is? ... Még a templomból is kimarták az ilyen erkölcstelen anyát! Ha tehetik, ma is kimarják.”

VÉGZETES TERMÉSZET (ÜNK) ?

„Az ormánysági, dél- somogyi fekete gólyák,
például egységes választ adtak
a kilencvenes évek végét uraló szárazságra.”

A végzetre való hivatkozást, amelynek jellegzetes példáját közel egy évszázaddal ezelőtt Harsányi Gréte író nő adta, nos ez a hang az azóta folyamatosan egymást váltó és mára egyetemessé duzzadó VÁLSÁG hangulatában valamiféle varázskörként működik, amelyből lehetetlen (?) kilépni.

A fejlődés belátható határai előtt megtorpanni látszik az emberi elme.

A bibliai „sokasodjatok” helyére mi kerül? Hiszen a Föld felületén túlságosan sokáig már nem sokasodhatunk... Az egyke-jelenség már nem magyarázatra vár, hanem emberi megoldásra. Feltehetően fokozódó konfliktusok előtt állunk, melyeknek dimenzióit még fel sem foghatjuk.).

A lehető legáltalánosabban felfogott ökoszisztéma-problémákból kiinduló gondolatsorok logikája gyakran elképeszt. Váradi B. László (kéziratban ránk maradt) tanulmányának (Ökopatriotizmus a Kárpát-medencében) válság-értelmezése – írora valló módon – az emberi tényezőktől indít, miközben a természeti világ törvényeit figyelni.

Ökoszisztéma ide vagy oda, a kérdés alapvető: micsoda, miben, mikor és hol „gátol bennünket az emberré válás rögzös útján? Az emberi létnek egyéb vállalható célját megnevezni ugyanis nem tudok. Az esetben se, ha

*...némely
közösségek
túlnépesednek,
mások
fogyatkoznak...*

Megyesi Enikő (Rád) rajza

mondjuk az emberi létnek egy magyarnak nevezhető verzióját gyakoroljuk...”

A válság pedig:

„Korunkat a terrorizmus, fundamentalizmus, felmelegedés – jellemzi, de nem uralja. Világunkat, ugyanis egy **eddig civilizációnk történetében soha nem tapasztalt komplex válság uralja**. ...Fent említett társadalmi és környezeti tendenciák ‘csak’ kísérőjelenségei, következményei e válságnak.

Megkerülhetetlen az a felismerés, miszerint korunk minden gazdasági és társadalmi történése a válság kulisszái előtt zajlanak Késik azonban annak a jelenségnek a társadalmi tudatosítása, hogy *a kulissza szerepét játsszó, bioszféra-krízis néven elhíresült válság, éppen az anyagát adó természeti környezet irreverzibilis romlása folytán rászakad, ráomlik a társadalmi történésekre, ily módon úrrá lesz magán a társadalmi evolúción. Minimum meghatározza azt...*

A felsorolt tényeket nem vitathatjuk. Életünk, valóságunk megkerülhetetlen tényezői.

Ami az egykézést illeti: a Földön némely közösségek túlnépesednek, mások (mint a magyarok) fogyatkoznak. „Régóta elfogadott közhely, hogy etológiai (viselkedéstan, itt állatviselkedés-tan) kutatások eredményei, nem alkalmasak arra, hogy belőlük társadalmi mozgásokra érvényes következtetéseket vonjunk le.”

Mégis egymás mellé kerülnek a bioszféra-krízis tényei Váradi B. László gondolat kísérletében is:

„Azt hogy fogyóban vagyunk, mindenki a maga módján könyveli...”

A szomorú fogyatkozásnak okai vannak. A meg nem született ember (a magyarra lévendő is) egy emberfeletti gazdag dimenzió. Ezt onnan tudni, hogy, szükségünkben úgy érezzük szólnunk kellene vele. Szólítani, hívni, mert kevesen vagyunk és szívósan szorongunk, hogy maholnap hűlt helyünk kél...

Nem gyermeket nem tud a magyar csinálni, hanem abbeli hite veszett el, hogy pelenkának való világot tud a gyermek alá teríteni. A művi kettős (és ki tudja hányas) kötődések, a három emberöltő hazugságoktól szennyezett szalmája nem alkalmas csikó alá való alomnak.

Az ormánsági, dél-somogyi fekete gólyák, például egységes választ adtak a kilencvenes évek végét uraló szárazságra. Nem költötték ki tojásaikat.”

A magyar egykézés „végzetes sorskérdés”-irodalma mintha az ormánsági emberek és gólyák „válaszát” visszhangozná.*

*Részlet egy hosszabb tanulmányból. Lásd még a Fordulópont 64-es számát is!